

Mänskliga rättigheter i Turkiet 2002

1. Sammanfattning av MR-läget

Turkiet är ett kandidatland till den Europeiska Unionen och förhandlingar om medlemskap kommer att inledas så snart som Turkiet motsvarar europeiska normer vad gäller MR och demokrati.

En rad reformer på MR-området bl.a. avskaffande av dödsstraffet, möjlighet till privatundervisning i kurdiska och andra minoritetsspråk samt lättnader i yttrandefriheten har av det turkiska parlamentet genomförts på sistone. Ännu är det dock för tidigt att iaktta de praktiska tillämpningen av reformerna. Bland MR-bristerna i landet märks att tortyren inte har stävjats, begränsningar i yttrandefriheten samt processer i syfte att förbjuda politiska partier. Det nya ledarskapet (AKP) i landet har emellertid utlovat att ge högsta prioritet åt förbättringar av respekten för MR i landet som att exempelvis "utradera" tortyr. En förhoppning är därför att bristerna i Turkiets respekt för de mänskliga rättigheterna snart tillhör det förgångna.

2 Ratifikationsläget beträffande de mest centrala MR-konventionerna

Konventioner som Turkiet anslutit sig till:

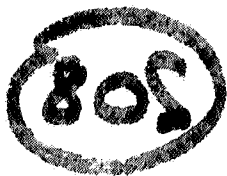
Flyktingkonventionen

Konventionen om avskaffande av diskriminering mot kvinnor

FN:s konvention mot tortyr

Konventionen om barnets rättigheter

Konventionen om avskaffande av rasdiskriminering

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Konventioner som Turkiet undertecknat:

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Turkiet samarbetar med Europarådets antitortyrkommitté, som under senare år besökt Turkiet vid flera tillfällen (under avsnitt 3). FNs specialrapportör för utomrättsliga avrättningar besökte Turkiet i början av förra året.

3. Respekt för rätten till liv och kroppslig integritet, förbud mot tortyr

Tortyr och polisbrutalitet förekommer i alltför stor utsträckning. En orsak till detta är de långa och omständliga processerna mot de som misstänks för att ha utövat tortyr och i många fall de i realiteten ringa påföljderna. Risker för tortyr är störst i polishäktet och begränsningen nyligen av anhållningstiden till högst fyra dagar skall ses i detta sammanhang. Europarådets domstol för de mänskliga rättigheterna har under senare tid fällt Turkiet som ansvarigt för tortyr i ett flertal mål. Nyligen infördes föreskrifter att statstjänstemän är skyldiga att själva svara för eventuella böter fastställda av Europadomstolen i tortyrmål. Turkiet samarbetar med Europarådets antitortyrkommitté (CPT) och ger sitt tillstånd till publicering av kommitténs rapporter. CPT har i hög grad fokuserat på förhållandena i säkerhetsfängelserna (F-type) och hungerstrejkerna i protest mot isoleringen i fängelserna. I syfte att tillmötesgå CPTs rekommendationer har möjlighet för dessa fångar till gemensamma aktiviteter och socialt umgänge under ett begränsat antal timmar per vecka införts.

4. Dödsstraff

I augusti 2002 avskaffades dödsstraffet för brott i fredstid. Dödsstraffet har inte verkställts sedan 1984.

5. Rättssäkerhet

Mål med MR-anknytning faller ofta under statssäkerhetsdomstolar. Sedan 1999 av består dessa av endast civila domare.

Straffmyndighetsåldern för barn är tolv år med reducerad påföljd för gärningsmän under 18 år.

Regeringen har instiftat MR-nämnder över hela landet med uppgift att ta emot klagomål om kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

6. Personlig frihet

Kortvariga frihetsberövanden är inte ovanliga, något som kan drabba demonstranter.

7. Strafffrihet

Parlamentariker åtnjuter immunitet och därmed strafffrihet. Immuniteten kan dock hävas, vilket skett i vissa fall. Myndigheterna har ej med tillräcklig kraft straffat utövare av tortyr.

8. Yttrande- och mediafrihet m m

Yttrandefrihet garanteras i Turkiets konstitution. Det råder ett stort utbud av tidningar och radio- och TV-kanaler och bredden av åsikter inom media är stor. Likväl föreligger restriktioner i yttrandefriheten vilket visas av att många författare och journalister har dömts för yttrandefrihetsbrott eller är föremål för pågående process. Radio- och TV-kanaler drabbas av sändningsförbud och tidningar kan beslagtagas.

Som ett led i de nya MR-reformerna på sistone har regleringen vad gäller yttrandefrihet reviderats. Detta är ännu oklart vad reformerna i praktiken innebär och vissa fall har nya restriktioner införts. Som exempel på förändringar i lagstiftningen kan nämnas att straffpåföljden i den nya presslagen inskränker sig nu till böter. Beloppen kan dock uppgå till ansevärda belopp. Det maximala påföljden strafflagens artikel 159 (förolämpning av staten eller dess institutioner) har sänkts från sex till tre år och ett krav på uppsåt har införts vid förolämpningar mot statsinstitutioner. Strafflagens artikel 312 (framkallande av hat på grund av skillnader i religion, region etc.) har tillförts ett skaderekvisit innebärande att gärningen skall kunna vara skadlig för allmän säkerhet. Ytterligare restriktioner i yttrandefriheten har dock införts i den reformerade radio och TV-lagen.

Under 2002 greps tusentals studenter som krävde rätt till undervisning i kurdiska (sedan augusti 2002 i princip tillåtet). Grunden för gripandet var att protesten ansågs vara iscensatt av terroristorganisation.

Huvuddelen av de gripna frisläpptes efter en kort tid. Många studenter drabbades av bestraffningar från universiteten sida som avstängning från undervisningen.

Föreningsfrihet garanteras i konstitutionen. De krav på formaliteter som uppställs i den reviderade föreningslagen är dock omständliga och möjligheter föreligger för myndigheter att utöva kontroll över föreningars kontakter med utlandet.

Som exempel på graden av förenings- och åsiktsfrihet kan nämnas att funktionärerna för tyska stiftelser i Turkiet nu står under åtal för bl.a. spioneri.

Genom förändringar i den författning som reglerar demonstrationer har församlingsfriheten stärkts och som exempel kan nämnas att utlänningars deltagande i demonstrationer nu ej längre kräver förhandstillstånd utan endast anmälan.

Endast vissa religiösa minoriteter (judar, greker och armenier) erkänns i Turkiet i enligt med den turkiska tolkningen av Lausannetraktaten. Detta medför svårigheter för att andra icke-muslimska trossamfund att förvärva egendom. Det föreligger också stora svårigheter för utländska präster att få tillstånd att verka i landet. Syrianernas ställning har förbättrats sedan de i ett premiärministerdekret utfärdat förra sommaren tilläts besöka sin gamla boplatser.

Politiska partier, som anses verka för statsfientliga idéer, riskerar att förbjudas. Under årens lopp har ett stort antal partier förbjudits och för närvarande pågår processer i detta syfte. Som ett alternativ till förbud av parti har möjlighet till ekonomiska sanktioner nyligen införts.

9. De politiska institutionerna

Politisk pluralism råder i Turkiet och partierna representerar ett brett spektrum av skilda uppfattningar och intressen. Tröskeln på tio procent för representation i parlamentet har medfört att folkets politiska vilja inte korrekt avspeglas i parlamentet. Endast 54 % av de röstande i valet i november 2002 valde något av de två partier som fick säte i parlamentet. Presidenten innehar i hög grad en kontrollerande funktion gentemot parlament och den exekutiva makten och denne har vid ett flertal tillfällen inlagt sitt veto mot lagförslag som ansågs strida mot författningen

Militären åtnjuter ett stort inflytande i Turkiet i frågor som anses vara av betydelse för säkerheten. Det rådgivande nationella säkerhetsrådet, med företrädare för såväl landets civila som militära ledning, har reformerats på så sätt att rådet numera har civil majoritet.

26 av de parlamentets 550 ledamöter är kvinnor. Graden av valdeltagande vid de allmänna valen i november 2002 uppgick till 79 %, vilket skall ses mot bakgrund av att deltagande i val är obligatoriskt.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

I stort synes ingen diskriminering föreligga i Turkiet i arbetslivet på grund av etnisk bakgrund eller politisk tillhörighet. Militant politisk fundamentalism utgör dock en grund för avskedande inom statsförvaltningen. Inom medelklassen förekommer arbetande kvinnor i samma utsträckning som i Västeuropa medan traditionen ger kvinnor och män skilda roller i arbetslivet på landsbygden och bland den fattigare stadsbefolkningen.

De fackliga rättigheterna är till viss del begränsade med bl.a. strejkförbud för statstjänstemän. För förhandlingar om kollektivavtal erfordras att fackföreningen representerar minst tio procent av de anställda på arbetsplatsen, ett förhållande som kritiserats av ILO.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovårdssektorn utgör endast omkring 3% av statens totala budget. Tillgång till sjukvård varierar mycket beroende på ekonomiska förhållanden samt bostadsort.

12. Rätten till utbildning

Utbildning svarar för drygt 2 procent av landet BNP. Skolplikt råder från sex års ålder till 14 års ålder. Utbildningslagen stadgar också om rätt för barn till vidareutbildning under förutsättning att de kan fullgöra utbildningen. Utbildningen är kostnadsfri. Lagen ger pojkar och flickor samma möjligheter men ju äldre flickorna blir desto vanligare är det, framförallt på landsbygden, att familjerna håller sina flickor hemma.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Turkiet drabbades förra året av en produktionsnedgång med nära tio procent, vilket självfallet medför svåra ekonomiska konsekvenser. Det

ekonomiska stabiliseringsprogrammet bygger bl.a. på en stram finanspolitik.

14 Kvinnans ställning

Övergrepp mot kvinnor i hemmet är straffbart. Våld i hemmet betraktas ofta som men familjeangelägenhet och få fall anmäls till polis eller åklagare.

Det föreligger inga skillnader mellan kvinnor och män avseende rösträtt och valbarhet. 26 av landets 550 parlamentariker är kvinnor.

Inom medelklassen innehar kvinnor ofta kvalificerade yrken. Generellt sett råder lika lön för lika arbete, men kvinnor återfinns ofta i låglöneyrken. Läskunnigheten är högre för män (94%) än kvinnor (78%), framförallt en följd av att brister på detta område korrigeras i militärtjänsten.

Civilrätten reviderades förra året med utgångspunkt att likställdhet råder mellan könen. Vid upplösning av äktenskap delas dock förmögenheten enligt äldre regler om äktenskapet ingicks innan de nya reglerna trädde i kraft.

Vid "hedersmord" kan omständigheterna i målet av domstolen ses som förmildrande. Turkiska myndigheter framhåller dock att lagen på sistone ändrats så att domstolarna ej längre kan begagna sig av denna möjlighet. Ett tillvägagångssätt att komma i åtnjutande av lindriga påföljder vid "hedersmord" är att låta unga gärningsmän utföra dådet. Könstympning förekommer ej i den turkiska kulturen.

Bigami inte är inte tillåtet i lag även om detta i praktiken förekommer på landsbygden.

15 Barnets rättigheter

Turkiet har ratificerat barnkonventionen dock med reservation mot vissa artiklar som man inte anser vara förenliga med den turkiska synen på minoritetsrättigheter.

Den nya civillagen ger barnen stärkta rättigheter. Barnets bästa skall nu beaktas vid skilsmässa och utomäktenskapliga barn åtnjuter samma rättigheter som övriga barn.

Straffmyndighetsåldern inträder vid 12 års ålder om än med en reducerad straffskala för unga förbrytare.

Drygt 800.000 barn (12– 7 år) arbetade enligt statistik från slutet av år 2001.

Barnprostitution torde förekomma, dock ej av större omfattning.

16. Olika befolkningsgruppers situation.

Nyligen har minoriteternas ställning i Turkiet stärkts, vilket framförallt gagnar kurderna, den i särklass största minoriteten i landet.

Privatundervisning i minoritetsspråk som t.ex. kurdiska är nu tillåtet även om procedurerna för tillstånd till detta är omständliga.

Principbeslut har fattas att tillåta radio och TV-sändningar på minoritetsspråk. Kurdisk musik har dock sedan länge spelats i radio men radiostationer har i vissa fall drabbats av sändningsförbud. Kurdisk press finns sedan länge. Exempel på att minoritetsspråk inte helt fritt kan brukas är t.ex. att i valkampanj tillåts endast det nationella språket och det står ej helt fritt att döpa barn till kurdiska förnamn.

En svårighet som framförallt drabbar kurderna men även syrianer är hinder att återvända till de gamla byarna i sydöstra Turkiet, som lämnades i samband med stridigheterna med PKK. Detta har sin grund i formaliteter, bristande infrastruktur, landminor och övergrepp från "byvakter".

17. Homosexuellas situation

Homosexuella förbindelser är tillåtna i Turkiet.

18. Flyktingars rättigheter

Turkiet har anslutit sig till 1951 års flyktingkonvention, dock med begränsningen att endast flyktingar från europeiska länder kan beviljas flyktingstatus. Flyktingarna erhåller temporära uppehållstillstånd.

Turkiet har traditionellt varit ett transitland för iranier och irakier som tänkt att söka asyl i Europa. Idag finns det illegala invandrare från hela Asien och Afrika. Turkiet saknar lagstiftning på området. I praxis har dock en viss rättsordning utkristalliserats.

En asylsökande som anmäler sig till polisen inom 10 dagar hänvisas av myndigheterna till UNHCR. Den asylsökande får då även ett

tidsbegränsat och temporärt tillstånd under utredningstiden. De turkiska myndigheterna respekterar under utredningstiden principen om non-refoulement.

Tvångsdeporteringar begränsas till grannländerna. De illegala invandrare från icke-grannländer som inte fångas upp av UNHCR för en osäker tillvaro. När en sådan person påträffas riskerar han att bli tagen i förvar, men släpps i normalfallet efter ett par dagar.

Någon organiserad verksamhet från myndigheternas sida för att materiellt bistå asylsökande finns ej. Det förs emellertid diskussioner med olika länder i väst Europa om bistånd för mottagande av asylsökande.

19. Funktionshindrades situation

Enligt undervisningsministeriet finns det mer än en miljon handikappade barn i landet. De offentliga resurserna för att bistå funktionshindrade är knappa.

För större privata arbetsplatser gäller regeln att 2 procent av arbetsplatserna skall reserveras för funktionshindrade.

20. Oberoende MR-organisationer

Det finns ett flertal oberoende MR-organisationer i landet och de mest kända är "Human Rights Foundation of Turkey" (HRFT) och "Human Rights Association". Det händer att organisationernas lokalkontor tvingas stänga en längre eller kortare tid efter misstanke om brott mot turkisk lag och för närvarande pågår process om stängning av lokalkontoret för Human Rights Association i Ankara. En viss dialog förekommer mellan företrädare för regeringen och MR-organisationerna, bl.a. i de MR-råd som upprättats i hela landet under ordförandeskap av vice-guvernören.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på MR-området

Turkiet samarbetar med internationella organisationer på MR-området. Nationen är också föremål för "monitoring" från Europarådets sida och utbildningsinsatser inriktat på rättsväsendet sker också med hjälp av Europarådet. Turkiet intar en restriktiv hållning vad gäller samarbete med OSSEs minoritetskommissarie.

EU-kommissionen har ett nära samarbete med turkiska myndigheter om Turkiets EU-anpassning, bl.a. vad gäller mänskliga rättigheter.

